

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI BANKLAR VA ULARNING FILIALLARINI TASHKIL ETISH AMALIYOTI TAHLILI

Niyozmetov Donyor Rejabbaevich
Xiva tuman G‘aznachilik xizmati bo‘limi

Annotasiya: Maqolada O‘zbekiston tijorat banklari faoliyatini raqamli texnologiyalar yordamida rivojlantirishning huquqiy-me‘yoriy asoslarini tadqiq etilgan. Shu bilan birga, O‘zbekistonda raqamli banklar va ularning filiallarini tashkil etish amaliyotini tahlil qilingan.

Annotation: In the article, Researched the legal and regulatory basis of development of commercial banks of Uzbekistan with the help of digital technologies. At the same time, the practice of establishing digital banks and their branches in Uzbekistan was analyzed.

Kalit so‘zlar: raqamli bank, transformasiya, omnichannel, ADM, masofaviy bank xizmatlari, raqamli bank filiali, olayn xizmatlar, kross-sotuv, blokcheyn

Keywords: digital banking, transformation, omnichannel, ADM, remote banking, digital banking branch, retail services, cross-selling, blockchain

Hozirgi kunda boshqa sohalar singari O‘zbekiston bank tizimida ham keng ko‘lamli transformasiya jarayonlari ketmoqda. Mazkur transformasiya jarayonlari an‘anaviy bank amaliyotlarida rivojlangan axborot texnologiyalari yutuqlarini keng joriy etish orqali xizmatlar sifatini oshirish, ularning ommabopligini ta‘minlash maqsad qilingan.

Xususan, Prezidentning “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori imzolanganidan so‘ng bank tizimiga “raqamli” banklar va chakana bank faoliyatiga ixtisoslashgan bank bo‘linmalarini tashkil etish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha xizmatlar xizmat ko‘rsatish sifatini yanada yaxshilash uchun innovasion bank texnologiyalari.

Shundan kelib chiqib, 2020 yilda Anorbank va TBC Bank O‘zbekistonda raqamli bank sifatida ro‘yxatdan o‘tkazildi.

Darhaqiqat, 2015-2020 yillar davomida Yevropa mamlakatlarida “raqamli banking” tushunchasi jadal rivojlandi. Raqamli banklar o‘z mijozlariga yanada qulay va foydali xizmatlarni taqdim etish uchun zamonaviy raqamli innovasiyalardan keng foydalanmoqda.

Bugungi kunda Anorbank va TBC Bank, ikkala raqamli bank ham o'z mijozlariga mobil ilovalar yoki shaxsiy kompyuterlar orqali raqamli xizmatlarning to'liq spektrini taklif qilishadi. Bu shuni anglatadiki, raqamli bank mijozi 24/7 kun davomida bank xizmatlaridan foydalanishi mumkin. Ya'ni, raqamli bank tizimida mijozga mobil ilova taqdim etilib, mobil ilova asosida yuqori texnologiyali AT infratuzilmasi bilan bank operasialarining yuqori moslashuvchanligi ta'minlanadi.

Albatta, savol tug'iladi, bugungi tijorat banklari va yangi tashkil etilgan raqamli banklar o'rtasidagi farq nima?

Raqamli banklar quyidagilarga moyildirlar:

- bank filiallari tarmog'ini kengaytirmaslik;
- bank va mijoz o'rtasidagi 100% onlayn aloqa tizimi;
- sifatli va qulay mobil ilova;
- bozor talablariga javob beradigan (ya'ni iste'molchi talabidan kelib chiqqan holda) omonat va kreditlar uchun eng qulay shartlar;
- tezkor, sifatli, qulay va kechayu kunduz javob berish markazlarining mavjudligi;

Xususiy yoki davlat banklari uchun bu odatiy holdir:

- har bir tuman, shahar va viloyatlarda Bank filiallarining mavjudligi, sifat darajasiga yetarlicha e'tibor berilmaganligi;
- bank va mijoz o'rtasidagi onlayn aloqaning past darajasi;
- mobil ilovalar tashqi ko'rinish uchun yaratilgan va foydalanuvchi bir marta tizinga kiradi va boshqa kirmaslikka qaror qiladi (mobil ilovalarda kartadan kartaga pul o'tkazish yoki kommunal to'lovlarni to'lash jarayonida doimiy muammolar mavjud, aksariyat hollarda tizimda uzilishlar mavjud bo'lgan holatlar);
- bozor talablariga javob beradigan omonat va kreditlar beriladi, lekin aksariyat hollarda faqat tanishlar katta rol o'ynaydi (agar tanishlar bo'lmasa, mijoz 3 oy yoki undan ko'proq vaqt kutadi).

- tezkor, sifatli, qulay va kechayu kunduz javob berish markazlari juda yomon ishlaydi, shu bilan birga mijoz o'z savoliga javob olish uchun bankning barcha bo'limlari mutaxassislari bilan gaplashishi kerak. Mijozning vaqti, mijoz tomonidan telefon xizmati uchun to'langan summa hisobga olinmaydi.

Bu moliyaviy xizmatlarning raqamli transformasiyasi mijozlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi, shu bilan birga bank mijozlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi, bu moliyaviy faollikni oshirish yo'lidagi muhim qadamdir. Boshqacha aytganda, raqamli banklar istiqbollaridan biri bu moliya

sektorlarini raqamlashtirish hisobiga xizmatlar narxini 40-60 foizga pasaytirishdir. Bankka tashrif buyurish mijozlarning qog'ozbozlikdagi vaqtini va pulini tejaydi.

Bir so'z bilan aytganda, tijorat banklarining transformasiyasi va raqamli bank tizimiga o'tish butun dunyo bo'ylab yangi axborot texnologiyalarining rivojlanishi va faol tarqalishiga javob bo'lib, raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, balki bank xizmatlarini ko'rsatish darajasini pasaytirish imkonini beradi. keraksiz xarajatlar. Boshqacha aytganda, raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish mamlakatimiz bank-moliya tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Zamonaviy to'lov texnologiyalari va masofaviy bank xizmatlari rivojlanishi bilan bir qatorda masofaviy naqd pulsiz to'lovlar soni oshib bormoqda. Jumladan, hozirgi kunda mobil telefonlar orqali to'lovlarni amalga oshirish ommalashib bormoqda. Bu borada banklar tomonidan chiqarilgan 3,7 mln. dan ortiq bank kartalarining egalari mobil to'lov tizimlaridan foydalanmoqdalar. Bunday to'lov tizimlari tijorat banklari tomonidan mustaqil yoki nobank tijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda joriy qilinib, foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatmoqda. Bulardan keng tarqalgan tizimlar qatorida "Click", "Payme", "M-bank" hamda CHEKI "Hamkorbank" ATB, TIF Milliy banki, "Agrobank" ATB, "Asaka" ATBning mobil to'lov tizimlarini ko'rsatish mumkin.

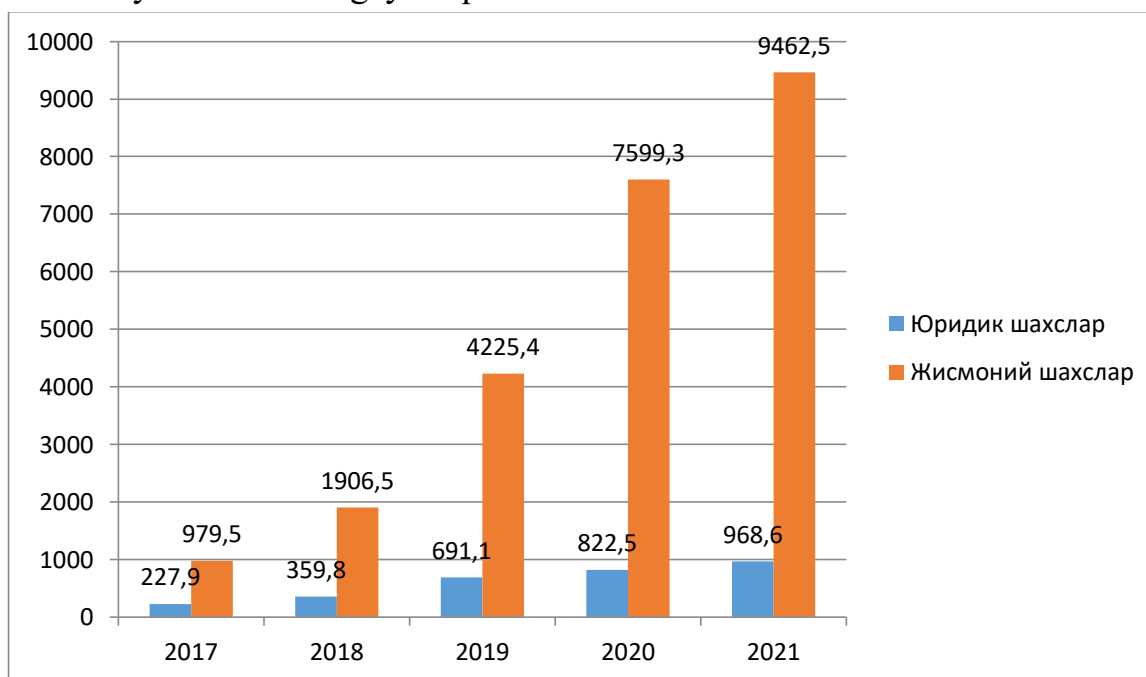
Tijorat banklarining chakana to'lovlar, shu jumladan, bank kartalari vositasida amalga oshirilgan to'lovlar bo'yicha o'zaro hisob-kitoblari Markaziy Bankning Kliring tizimi orqali amalga oshiriladi. Mazkur tizim chakana to'lov tizimlari bilan birgalikda ishlashdan tashqari, Moliya vazirligi G'aznachiligining axborot va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlarning billing tizimlari bilan integrasiya qilingan holda to'lovlarni o'tkazish imkonini beradi.

Mobil to'lov tizimlari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlar asosan mobil operatorlar, internet provayderlar xizmatlari uchun (nobank chakana to'lov tizimlari orqali) to'lovlarni o'tkazishdan iboratdir. Kommunal to'lovlar, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni esa Kliring tizimi orqali o'tkazish salmog'i yuqori bo'lib kelmoqda.

Hozirgi kunda tijorat banklari tomonidan onlayn-banking texnologiyalari, jumladan, mobil banking xizmatlarini real vaqt rejimida ko'rsatish tizimlarini yanada rivojlantirish, bunda barcha banklarning kartalarini to'liq qamrab olish maqsadida jismoniy shaxslar uchun mobil to'lov dasturlarini yaratish va joriy qilish bo'yicha reja-grafiklar ishlab chiqildi.

Shu bilan birga, mobil to'lov dasturlari imkoniyatlarini yanada kengaytirish maqsadida Markaziy bankning Kliring to'lov tizimi asosida banklardagi hisob-raqamlarni boshqarish, kartadan kartaga, hisob-raqamdan hisob-raqamga pul o'tkazish, onlayn kreditlar berish, ularni so'ndirish va onlayn jamg'armalar ochish, savdo hamda xizmat ko'rsatish shahobchalariga onlayn to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatni beruvchi mexanizmlar sinovdan o'tkazilmoqda. Ushbu mexanizmlarning yagona platformada joriy qilinishi bank mijozlari – jismoniy shaxslarga bankdagi o'z hisob-raqamlarini har kuni 24 soat tasarruf qilish imkoniyatini yaratadi. Hozirgi kunda Kliring tizimi orqali TIF Milliy banki, “Qishloq qurilish bank” ATB, CHEKI “Hamkorbank” ATB, “Ipoteka bank” ATIB, “O'zsanoatqurilishbank” ATB, “Ipak yo'li” AITB, “Turonbank” ATB, “Turkistonbank” XATB mijozlari P2P to'lovlarni o'tkazish imkoniga ega bo'lib, bu ro'yxat doimiy ravishda kengaymoqda.

1-rasm. Bank hisob-varaqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlaridan foydalanuvchilar soni ming dona, 1 yanvar holatiga¹

Naqd pulsiz to'lovlarni rivojlantirish borasida 2022 yilda banklar tomonidan mobil to'lov dasturlari yordamida QR code va NFC kabi texnologiyalar asosida kontaktsiz to'lovlarni o'tkazish hamda qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Bulardan bozorlarda, sayyor yarmarka, ayniqsa, transportda foydalanish aholi uchun qulay bo'lib xizmat qildi.

¹ www.cbu.uz Марказий банк расмий саайти маълумотлари асосида тузилди

Ta'kidlash joizki, mobil tizimlarning funksional imkoniyatlarini kengaytirish, o'z navbatida, identifikatsiya qilish tizimlarini rivojlantirish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Masofadan identifikatsiya qilish bank xizmatlarini soddalashtirishgan holda, bank operatsiyalarini nazorat qilish talablarini ta'minlaydi. Mijozlar uchun esa bank xizmatlaridan qog'oz hujjatlarni qayta taqdim qilmagan holda foydalanish, bankning bir filiali mijozlari bilan bo'la turib, boshqa filiallari va kelajakda boshqa bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini beradi.

O'z navbatida, masofaviy identifikatsiya qilish bank xizmatlari tannarxi kamayishi natijasida yangi mijozlarni jalb qilish hamda moliya bozorida raqobatni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Natijada bu ishlarni yo'lga qo'yish bank daromadlarini oshirishga ham turtki bo'ladi.

Masofaviy bank xizmatlari yuridik shaxslar va YATTLar hamda jismoniy shaxslar segmentiga bo'lingan holda taqdim etib kelinmoqda. Mazur tizim foydalanuvchilar umumiy sonida TIF Milliy banki, Agrobank, Xalq banki, Ipoteka-bank hamda Sanoatqurilishbankining ulushi beqiyos bo'lib, ularning birgalikdagi ulushi qariyb 50 foizni tashkil etmoqda.

Foydalanuvchilarni alohida segmentlar kesimida tahlil qilinganda esa yuridik va jismoniy shaxslarning eng katta ulushi Agrobank xissasiga to'g'ri kelmoqda.

www.bankers.uz sayti tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijasida tijorat banklari tomonidan taqdim etilgan jismoniy shaxslarga masofadan xizmat ko'rsatish uchun yaratilgan mobil ilovalari reytingi tuzib chiqildi (2-jadval).

1-jadval

Tijorat banklarining jismoniy shaxslarga masofadan xizmat ko'rsatish uchun yaratilgan mobil ilovalari reytingi²

№	Dastur nomi	Bank nomi	Dasturni yuklab olganlar soni	Play Market da qo'yganlar soni	Market baho	O'rtacha qo'yilgan baho
1.	Milliy	Milliy Bank	500 000+	10352		3,9
2.	Hamkor Mobile	Hamkorbank	100 000+	2 733		3,7
3.	InfinBank	Infinbank	100 000+	2 249		3,9
4.	Ipal Yo'li Mobile	Ipak Yo'li Banki	100 000+	1 881		4,0
5.	Ipoteka Bank	Ipoteka bank	100 000+	1 645		4,5
6.	Agrobank Mobile New	Agrobank	100 000+	1 523		3,8

²www.bankers.uz sayti ma'lumotlari

№	Dastur nomi	Bank nomi	Dasturni yuklab olinganlar soni	Play Market da qo'yganlar soni	O'rtacha qo'yilgan baho
7.	Uz PSB Mobile	Sanoatqurilishbank	100 000+	1 415	3,6
8.	Apelsin	Kapitalbank	50 000+	4 722	4,6
9.	Aloqa Mobile	Aloqabank	50 000+	1 126	3,9
10.	MKB Mobile	Mikrokreditbank	50 000+	470	3,3
11.	Asaka Mobile	Asaka Bank	50 000+	266	3,2
12.	MyAlliance	Aziya Allians Bank	10 000+	564	3,6
13.	MyTuron	Turonbank	10 000+	399	4,4
14.	OFB24	Oriyent Finans Bank	10 000+	397	2,6
15.	QQB Mobile	Qishloq Qurilish Banki	10 000+	300	3,3
16.	Xalq Mobile	Xalq banki	10 000+	159	3,0
17.	TrustPay	Trastbank	10 000+	111	2,6
18.	RBK-Mobile	Ravnaqbank	5 000+	115	4,5
19.	Savdogar Mobile	Savdogarbank	5 000+	54	2,5
20.	DAVRBANK	Davrbank	5 000+	37	3,0
21.	UNO	Hi Tech Bank	1 000+	87	3,6
22.	MultiPay KDB	KDB Bank O'zbekiston	1 000+	63	3,3
23.	Turkiston Bank	Turkistonbank	1 000+	41	3,6
24.	UniversalPay	Universalbank	1 000+	30	3,0
25.	ZiraatBank Uzbekistan	ZiraatBank Uzbekistan	1 000+	9	3,1
26.	Madad Invest Bnak Mobile	Madad Invest Bank	100+	6	3,0
27.	Poytaxt Mobile	Poytaxtbank	10+	0	0,0
28.	Joyda	Sanoatqurilishbank	100 000+	-	4
29.	Anor	Anorbank	-	-	-
30.	Tenge	O'zAgroEksportbank	-	-	-
31.	TBC	Tenge bank			

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, mobil ilovalari Play Market orqali yuklab olishlar soni 100 000 tadan ko'p bo'lgan 7 ta bank — InFinBank, Hamkorbank, O'zmilliybank, Agrobank, Ipoteka banki, Ipak yo'li banki hamda O'zSQBning mobil ilovalari tashkil etyadi. Shuningdek, Asakabank mobil ilovasi ham yuklab olishlar soni 50 000 tadan ko'p bo'lgan ilovalar qatoriga kirganligini aytib o'tish lozim.

'Play Market'da mavjud 27 ta bankning mobil ilovasiga jami baho qo'yganlar soni jami 23,9 mingtaga yetdi.

Play Market orqali eng ko'p baholangan mobil dasturlar — "Apelsin" (Kapitalbank), "Milliy" (O'zMilliybank), "Hamkor Mobile" (Hamkor bank), "InfinBank" (Infinbank) hamda "Ipak Yo'li Mobile" (Ipak yo'li banki) lardir. Ushbu dasturlar ichidan eng yuqori bahoga Kapitalbankning "Apelsin" ilovasi (4,6 ball) sazovor bo'lib turibdi. Ushbu dasturni Play Market orqali jami 4722 marta foydalanuvchi baholagani diqqatga sazovor.

Shu o'rinda, Ipoteka bank mobil ilovalari 1645 ta foydalanuvchilar tomonidan baholangan bo'lib, o'rtacha ko'rsatkich 4,5 ballni tashkil etganligini ta'kidlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 fevraldagi "Axborot texnologiyalari va kommunikasiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2020 yil 24 yanvar

3. Sherjanov, S. (2022). O'zbekiston aholisini ijtimoiy himoya qilish strategiyasi. Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences, 2(13), 132-138.

4. Шеров, Алишер Бакберганович, and Сардорбек Юнусжон ўғли Юнусов. "Перспективы развития цифровой экономики в Узбекистане." Scientific progress 3.3 (2022): 667-671.

5. Шеров, Алишер Бакберганович. "Пути улучшения социальной защиты населения." European Journal of Interdisciplinary Research and Development 8 (2022): 89-92.

6. Sherjan, S., & Zebiniso, A. (2022). Ways for effective use of extrabudgetary funds. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 2(10), 143-146.

7. Agapitov, D. Fintex-servisы i banki – partnery ili konkurenty? // Forbes [Elektronnyy resurs]. – Rejim dostupa: <https://www.forbes.ru/tehnologii/340535-finteh-servisy-i-banki-partnery-ili-konkurenty>

8. Bakberganovich, Sherov Alisher. "Ways of development of digital economy in the country." Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3.10 (2022): 439-442.

9. The main directions of development of financial technologies for the period 2018-2020. URL: www.cbr.ru